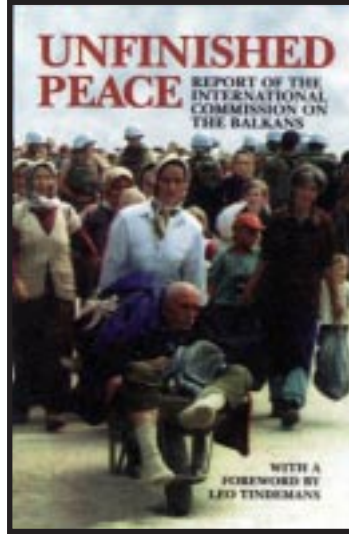

Bitmemiş Barış

Avrupa'nın ve Türkiye'nin yakın tarihinde Balkanlar belirleyici bir rol oynar. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinin en ateşli ve kanlı sayfaları Balkanlar'da yazılmış, Türk milliyetçiliği Osmanlı'ya isyan eden milletlerin milliyetçi söylemlerinden ve Balkanlar'ı Müslüman/Türk unsurdan arıtma politikalarından çok etkilenmişti. İkinci Balkan Savaşı'nın sonuna kadar geçen 35-40 yıllık sürede, yaklaşık bir milyon kişi Balkanlar'dan Anadolu'ya korkunç koşullarda ve arkalarında mallarını mülklerini ve sevdiklerinin hayatını bırakarak göç etmişlerdi. Türkiye'de milli toplumu oluşturma projesini yükleneciler kadro Balkanlar'dan gelmiş ve bu kadronun siyasi bilinci Osmanlı'nın bu toprakları terketme serencamıyla şekillenmişti.

İki Balkan savaşının yarattığı karışıklık ve bu savaşlar sırasında yaşanan vahşet Avrupa'yı da sarsmış, Avrupa'nın altın çağı denebilecek bir dönem, Saraybosna'da sıkılan bir kurşunla yerini, tarihin o güne kadar kaydettiği en kanlı ve yıkıcı savaşa bırakmıştı. Gerek Türkiye'nin, gerekse de Avrupa'nın tarihi bilincinde böylesi bir yeri olan Balkanlar Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, dünyanın daha olayın şaşkınlığını üzerinden atmasına fırsat vermeden, ön plana çıkmış ve yaklaşık beş yıl süreyle "uygar" toplumları dehşete ve utanca sevkeden bir şiddet uygulamasıyla "etnik temizlik" rezilliğini siyasi lugatlara ekletmişti. Batı dünyasının, daha doğrusu ABD direktifleriyle NATO'nun, nihayet askeri güç kullanmaya karar vermesiyle saldırgan konumundaki Sırp'lar durdurulabilmiş, ardından da ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke, Dayton kentinde bir askeri üsse hapsediği taraflara adil olmayan, karışık bir idari yapı öneren ve ancak uluslararası askeri gücün varlığı

ile hayata geçirilecek bir barış dayatmıştı. İlk Balkan Savaşları'nı tarihten günümüze aktaran ve en önemli belgelerden birisi 'Uluslararası Barış İçin Carnegie Vakfı'nın (Carnegie Endowment for International Peace) bu savaşların nedenleri ve savaş sırasında tarafların davranışlarıyla ilgili olarak uluslararası saygın kişilerden oluşan bir komisyona yazdırdığı rapordur. Soğuk Savaş sonrasında ve yüzyılı bitirirken yaşanan Bosna trajedisinde odaklanan ikinci Balkan faciasından sonra da Carnegie Vakfı bu kez, Aspen Enstitüsü'nün Berlin şubesiyle birlikte gene saygın kişilerden oluşturulmuş bir komisyona rapor yazdırdı. **Bitmemiş Barış*** adlı rapor Balkanlar'ın Arnavut sorunu nedeniyle kaynamaya başladığı, Bosna'da uluslararası gücün görev süresinin uzatılmaması halinde savaşın yeniden başlamasının beklendiği sırada, yaşanan bu trajedinin sebeplerini tespit ederken ileriye yönelik yapıcı önerilerde de bulunuyor.

Savaşın nedenleri

Yugoslavya'nın bütünlüğünü koruyamayacak olmasının anlaşılmasından sonra bu federasyonu oluşturan birimlerin üçü, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya, kendiler için birer siyasi strateji belirlediler. Slovenya'nın yegane kaygısı federasyondan ayrılmakken, Sırbistan ve Hırvatistan yayılcı ve şoven bir milliyetçi siyaseti uygulamaya hazırlanıyordu.

Raporun girişinde yazıldığı gibi "savaşın asıl sebepleri saldırgan milliyetçilik kıvılcımlarını 'asırlık nefretleri' öne sürerek körükleyip alevlere dönüştüren, dağılan Yugoslav Federasyonu'nun siyasi liderleriydi. Bu liderler kendi milliyetçi gündemlerini uygulayabilmek için propaganda makinalarını devreye sokarak mazur görülemeyecek şeyleri yani toprak el-

* **Unfinished Peace: Report of the International Commission on the Balkans.** (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1996)

de etmek için şiddete başvurulmasını, 'diğer' halkların kovulmasını ve otoriter iktidar sistemlerinin sürdürülmesini mazur göstermeye çalıştılar.”

Yugoslavya'nın dağılışında en ağır bedeli ödeyenler, Bosna-Hersek'in, başta Müslümanlar olmak üzere, her gruptan halkı oldu. “Savaşın önce 4.4 milyon olan nüfus 3 milyona düştü. Çatışma sırasında en az 145 bin kişi ölüürken 174 bin kişi yaralandı. 2.5 milyon insan yerlerinden yurtlarından oldular. Aralarında entellektüeller, vasıflı işçiler ve bilimadamları olan 1.1 milyon kişi yurtdışına göç etti.” Kaybedilen güzelliklerin bir sembolü ve etnik nefrete direnişin destanı haline gelen Saraybosna'da “bin günlük kuşatma sırasında 10.500 kişi öldü, 60 bin kişi yaralandı. 150 bin kişi şehirlerini terketti ya da Sırp gibi savaşın sonunda ayrıldı.”

Milliyetçiliğın azgın saldırılarında bilinçli bir siyasi stratejinin menfur izlerini görmek istemeyenler, savaşın çıkışını üç nedene bağlıyorlardı. Yugoslavlar'ın itibar ettikleri teze göre Balkanlar üzerinde büyük güçlerin hazırladığı tezgahlar facianın asıl sebebiydi. Bir başka görüş, asırlık nefretlerin komünizm döneminde dondurulduğunu, sistemin çökmesiyle bunların tarih sahnesine çıktıklarını iddia ediyordu. Bir diğer görüş ise, Amerikalı siyaset bilimci Huntington'un tezlerinden yola çıkarak uygarlıkların fay hattında bulunmasının Yugoslavya ve özellikle Bosna için bir etnik/kültürel savaşı kaçınılmaz kıldığı kanısındaydı. Rapor, bu tezleri tek tek çürüterek sorumluluğu ait olduğu yere, iktidar peşindeki siyasetçilerin ideolojik bir mobilizasyonu kıskırtmalarına taşıyor. Bu tür bir stratejinin başarılı olmasında ise “etnisiteye dayalı bir millet anlayışının merkezietçi bir devlet anlayışıyla birleştirilmesi” önemli bir rol oynuyor.

Uluslararası sistemin günahları

Dünyanın güçlü ülkeleri Yugoslavya krizinin niteliğini anlamamakta uzun süre ısrar ettiler. Bosna-Hersek trajedisi ise Birleşmiş Milletler'in prestijini neredeyse sıfıra indirdi. NATO ise işlevsiz kalmaktan, Srebrenica katliamı ardından nihayet gücünü ortaya koyarak ve daha sonra imzalanan barış anlaşmasının uygulanmasını sağlayarak kurtuldu. Avrupa ülkelerinin Bosna katliamlarına seyirci kalmalarının ardında dine dayalı önyarguların etkisini görmek mümkün, ancak bunu abartmamak gerekir. Zira, Müslüman Boşnaklar'ın ellerini ambargoyla bağlayarak kurban konumuna iten Batı dünyası, Katolik Hırvatlar'ın Sırp larca bombalanmasına ve kıyıma uğ-

ramasına da seyirci kalmıştı. Dolayısıyla bu boyutun bir rol oynadığını kabul ederek, Bosna trajedisinin büyük çapta devletlerin acizinden ve meseleyi doğru teşhis etmemelerinden kaynaklandığını söylemek daha uygun. Gene de bu kriz sırasında Avrupalılar'ın mı ABD'nin mi daha hayasızca davrandıkları daha bir süre tartışılacaktır.

Olayların gelişmesini büyük bir titizlikle inceleyen raporun Batı politikası hakkında vardığı suçlayıcı yargı üç temel hatanın altını özellikle çiziyor: 1) Krizin vahşi bir saldırı olarak değil bir insani problem olarak tanımlanması; 2) Büyük devletlerin ve onların güdümündeki BM'nin deklare ettikleri siyasetleri askeri güç kullanarak desteklemekten kaçınmaları; 3) “Güvenli alanlar”ı ilan ettikten sonra bunları korumayarak sergiledikleri ahlaksızlık ve bunun sonucu olarak Sırp lar'ın gemi azya alması. Sonuçta “Dayton Anlaşması her ne kadar 1995 sonbaharında elde edilebilecek en iyi anlaşma idiye de... dış dünyadaki ulusların ve kuruluşların politikalarını daha iyi koordine etmeleriyle bu iş en azından benzer koşullarla çok daha önce bitirilebilirdi.”

Raporun ikinci yarısı, tüm Balkan ülkelerinin tek tek ele alınarak herbirindeki sorunların çözümüne yönelik önerilerin sıralanmasına ayrılmış. Sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi, medyanın milliyetçiliğın aracı olarak kullanılmasının önlenmesi, azınlıklara nasıl muamele edileceği, güvenlik gibi konularda tutarlı ve ciddi bir dizi öneri bu bölümde şekilleniyor. Ancak raporun yazarları, dilekleriyle olabilecekler arasındaki farkı görmelerini önleyecek bir romantizm taşıyorlar. Tespitleri ve beklentileri gerçekçi. Raporun önerilerinin belki de en zayıf noktası Dayton'un korunması veya Balkanlar'daki diğer sorunların (bunların başında Makedonya ve Kosova'daki Arnavut sorunu geliyor) savaşa yol açmadan çözülmesi konusunda özellikle Avrupa'dan beklentilerin yüksek olması.

Raporun bitiş cümlelerini Bosna'da göz yumulan facia nedeniyle içi yanan herkesin paylaşması mümkün: “Balkan halkları trajik geçmişlerini arkada bırakma şansına sahip olması hakediyorlar. Avrupa ulusları... bu bölgedeki nahif ulusların, haldeki koşullarını aşabilmelerinde ve geçmişin kanlı Balkanları'nı yarının güneydoğu Avrupası'na dönüştürebilmelerinde kendi insanlık anlayışları, onurları ve vicdan rahatlıkları için onlara yardımcı olmak zorundadırlar.”

Soli Özel